

Duurzame zorg – de impact van zorgprofessionals

Training Duurzaamheidscoördinatoren – 2025

Yolanda Stil

- Communicatieadviseur Milieuplatform Zorg / Stimular
- Bestuur Stichting De Duurzame Verpleegkundige (aangesloten bij de Groene Zorg Alliantie)
- Uitgever Medische uitgeverij BSL

De impact van zorgprofessionals

Omvang*: 215.000 verpleegkundigen; 100.000 verzorgenden;
33.000 artsen; 20.000 GZ-psychologen; 15.000 fysiotherapeuten;
12.000 tandartsen; 5.000 verloskundigen

betrokken bij het gehele zorgproces (preventie,
diagnose, behandeling, verpleging, verzorging, begeleiden)

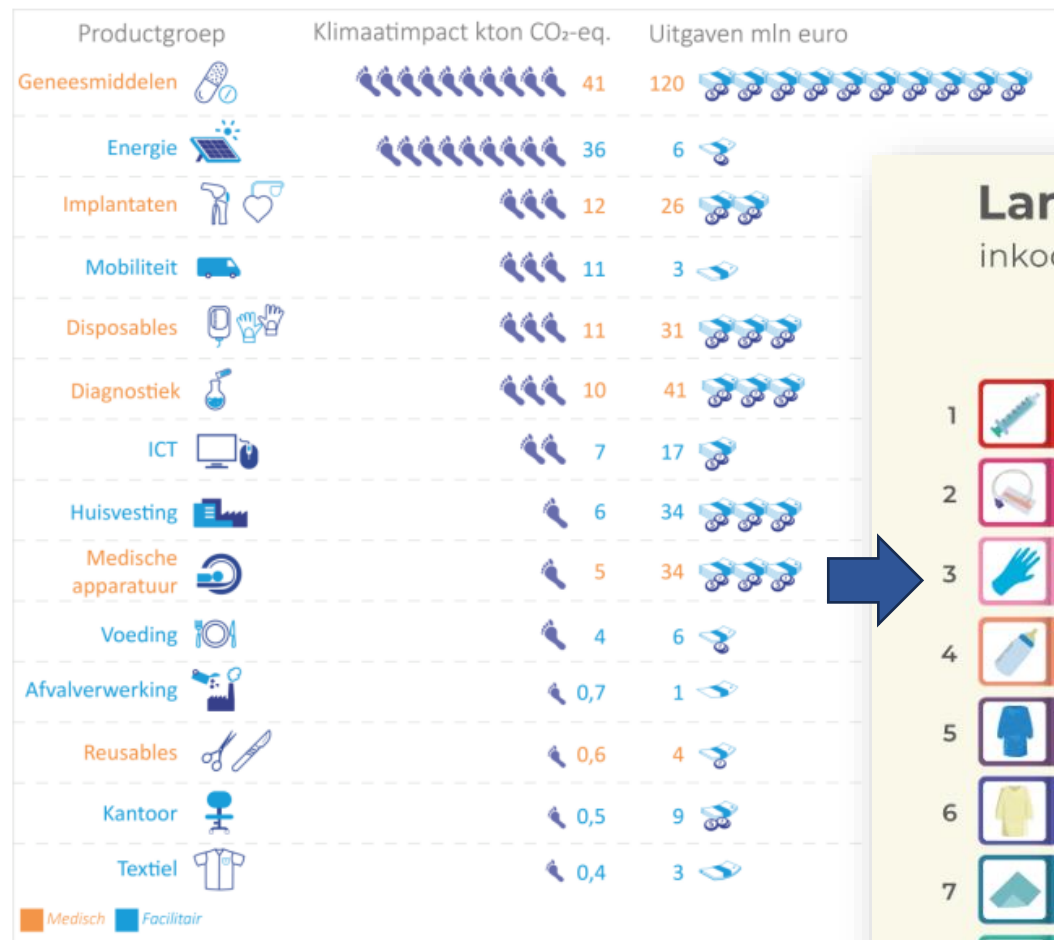
alle zorgprotocollen / richtlijnen gaan door hun handen
(en hebben hier invloed op – Beter Laten Lijsten)

heel veel materiaal gaat door hun handen
(incontinentiemateriaal, spuiten, medicijnen, infectiepreventie)

intensief contact met patiënt / cliënt / bewoner
(monitoring, adviseren, voorlichting, groot vertrouwen)

*Bron: BIG-register januari 2025

In de volgende figuur wordt per productcategorie de geschatte klimaatimpact en de jaarlijkse uitgaven weergegeven. We bespreken vervolgens de belangrijkste conclusies.

Landelijke Inventarisatie Medische Disposables UMC's

inkoopdata UMC's 2022

	Productcategorie	Korte termijn advies	Impactschatting (kg CO ₂ -eq)
1	Spuit zonder naald	Reduce: campagne tegen onnodig gebruik van grote en steriele spuiten	1.146.000
2	Zuurstofsensor	Reuse: reusable alternatief gebruiken. Leveranciers moeten de levensduur herzien	515.000
3	Handschoenen niet steriel	Reduce: campagne tegen onnodig gebruik. Wassen of desinfecteren van handen volgens procedure	504.000
4	Babyfles	Reuse: Inkopen van flessen die ontworpen zijn om schoon te maken	430.000
5	Steriele OK jas	Reuse: overgaan op wasbare jassen	425.000
6	Isolatiejas lange mouw	Reuse: overgaan op wasbare jassen. Refuse: gebruik schorten in plaats van isolatiejassen waar mogelijk	404.000
7	Steriele afdekdoeken OK	Reuse: overgegaan op steriliseerbare afdekdoeken	354.000
8	Sterilisatie inpakpapier	Reduce: gebundeld steriliseren van materialen. Recycle: gescheiden inzameling en onderzoek naar recycling	290.000
9	Celstof matje	Reduce: gebruik juiste maat. Reuse: herbruikbaar alternatief. Rethink: duurzame disposable variant	263.000
10	Handschoenen steriel	Reduce: campagne tegen onnodig gebruik. Werkwijze van steriel/niet-steriel juist toepassen	251.000

2.R14 - Impactanalyse MVI UMC Utrecht - september 2018

In de volgende figuur wordt per productcategorie de geschatte klimaatimpact en de jaarlijkse uitgaven weergegeven. We bespreken vervolgens de belangrijkste conclusies

Productgroep	Klimaatimpact kton CO ₂ -eq.	Uitgaven mln euro
Geneesmiddelen	41	120
Energie	36	6
Implantaten	12	26
Mobiliteit	11	3
Disposables	11	31
Diagnostiek	10	41
ICT	7	17
Huisvesting	6	34
Medische apparatuur	5	34
Voeding	4	6
Afvalverwerking	0,7	1
Reusables	0,6	4
Kantoor	0,5	9
Textiel	0,4	3

■ Medisch ■ Facilitair

CE Delft

NO RISK? NO GLOVE!

Handschoengebruik verminderen én infectiepreventie verbeteren

Niet-steriele handschoenen worden regelmatig onnodig of te lang gedragen. Dit draagt bij aan de verspreiding van micro-organismen. In veel situaties zijn algemene voorzorgsmaatregelen, zoals het toepassen van handhygiëne, voldoende om overdracht van micro-organismen te voorkomen. Dus pak niet gelijk die handschoenen maar bedenk voordat je aan een taak begint of 1 van de onderstaande risico's van toepassing is.

Aandachtspunten handschoenen

- Drag de ruimte- en handeling gebonden
- Raak de omgeving niet aan
- Geen handhygiëne toepassen op handschoenen
- Handschoenen zijn geen vervanging voor handhygiëne
- Pas na het uittrekken van handschoenen altijd handhygiëne toe

Handschoenen draag je bij de volgende risico's

- Contact met lichaamsvloeistoffen
- Isolatie
- Klasmaken van medicatie

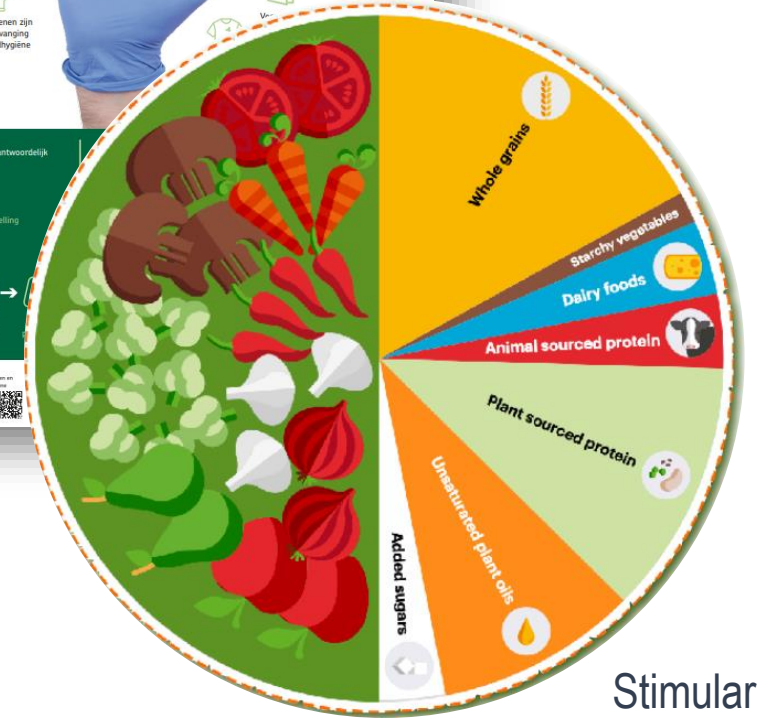
Handhygiëne momenten

1 onsteriele handschoen is verantwoordelijk voor 26 gram CO₂-uitstoot.

Een voorbeeld:

Jaarlijks verbruik zorginstelling → 9 miljoen handschoenen → 237 ton CO₂-uitstoot

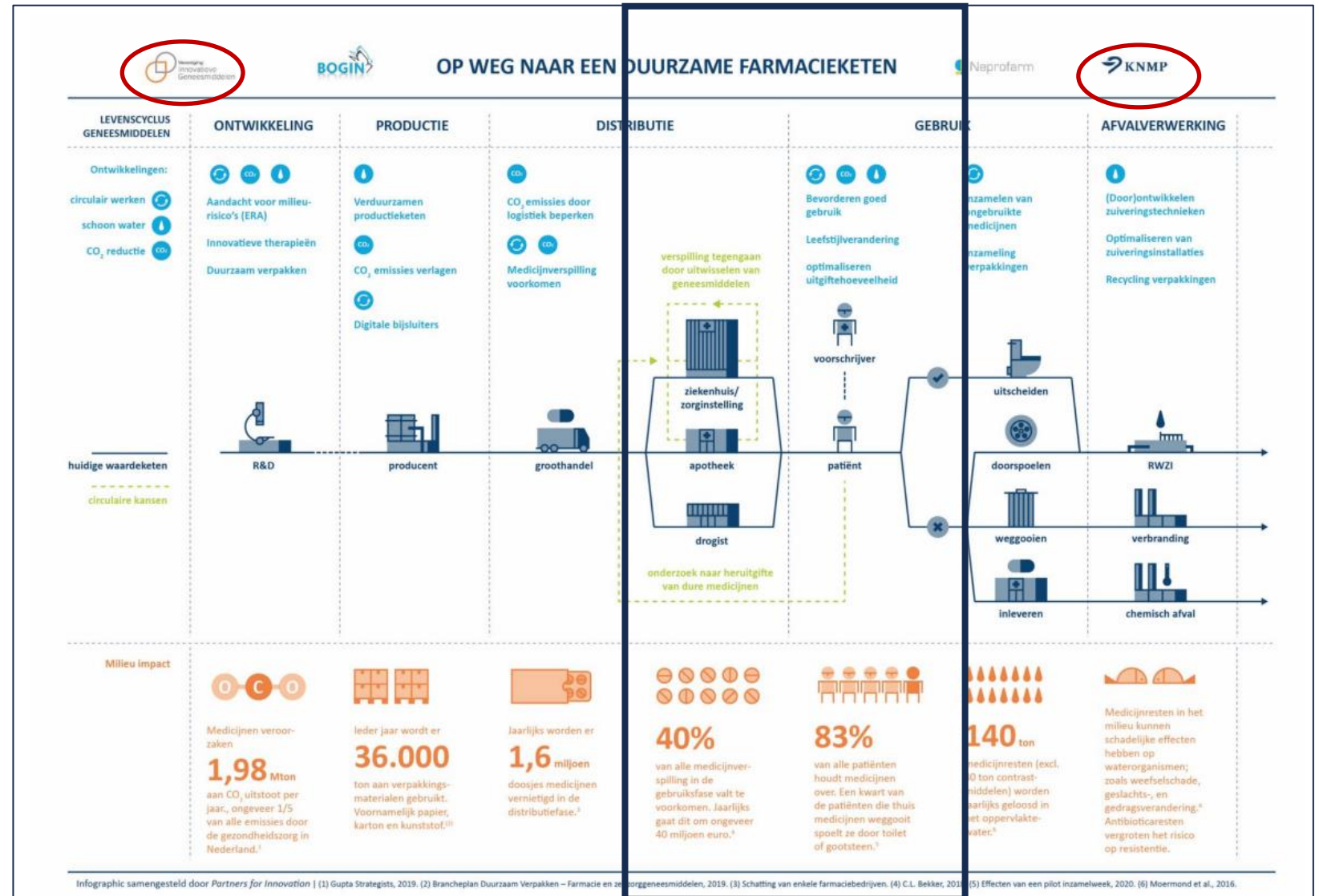
QR codes: [No Risk? No Glove!](#) [Handschoenen en handhygiëne](#)

Bron: Coalitie Duurzame Farmacie

https://kidv.nl/media/brancheplannen/20200901_inspiratiegids_duurzame_farmacieketen_-_def_nl_20200617.pdf?1.2.21

40% van alle **medicijnverspilling** in de gebruiksfase valt te voorkomen. **Jaarlijks** gaat dit om **ongeveer 40 miljoen euro**.

83% van alle patiënten houdt **medicijnen over**. **25%** van de patiënten die **thuis** medicijnen weggooit spoelt ze door **het toilet of gootsteen**.

Ziekenhuisapotheker (en Poliklinisch Apotheker)

Groene inzichten

Als ziekenhuisapotheker ben je verantwoordelijk voor de medicatie tijdens opname in het ziekenhuis of voor een (dag)behandeling. Hierbij wordt thuismedicatie omgezet naar ziekenhuismedicatie aan de hand van het actuele medicatieoverzicht. Bij ontslag naar huis worden de ziekehuismedicatie en de mutaties weergegeven in een medicatieoverzicht.

Patiënten kunnen de ontslagmedicatie, de medicatie cept via de huisartsenpost of polikliniek vaak afhalen poliklinische apotheek in het ziekenhuis.

Omdat je als ziekenhuisapotheker (en poliklinische apotheker) direct betrokken bent bij de levering en mutatie de opname- en ontslagmedicatie, biedt dit mogelijk om op het grensvlak van eerste en tweede lijn en bij tweede lijn medicatieverspilling tegen te gaan.

Bewustwording

- Breek de geneesmiddelenstroom schematisch in

Gepast voorschrijven en ter hand stellen

- Kijk of bij bepaalde (kortdurende) opnames patiënten

Voorschrijver

Als arts heb je een belangrijke rol in het tegengaan van geneesmiddelenverspilling vooral ook door op dit onderwerp samen te werken met de apotheek.

Het begin van een behandeltraject is vaak bepalend voor het vervolg. Wat en hoe je dan voorschrijft, bepaalt vaak het gebruik voor het verdere traject. Pijnpatiënten bijvoorbeeld, zijn niet altijd geholpen met chronische medicatie. Het risico op verspilling kan hierbij worden meegewogen.

“ Soms kunnen een aantal woorden in een consult enorme impact hebben. Door bijvoorbeeld de patiënt goed uit te leggen dat en waarom een bepaald medicijn slechts eenmalig wordt voorgeschreven. *Jessie Neffke, huisarts* ”

Voorschrijver:

- Minimaliseer de eigen voorraad door bijvoorbeeld 1 of 2 spoedsets per praktijk te hebben.
- Schrijf startmedicatie maximaal voor 15 dagen voor.

Groene inzichten

Bewustwording

- Heb aandacht voor een gezonde leefstijl van patiënten.
- Maak gebruik van de **Klimaatdokter**.

Voorraadbeheer

- Minimaliseer de eigen voorraad door bijvoorbeeld maar 1 of 2 spoedsets per praktijk te hebben.
- Indien mogelijk bij medicatiewijziging eerst de oude voorraad bij de patiënt thuis opgebruiken.

schrijven op naam voor korte periode voorschrijven vanwege korte opnames.

- Schrijf kleinere hoeveelheden voor tijdens een instabiele fase waarbij medicatie vaak aangepast wordt of in de terminale fase.
- Informeer de apotheek wanneer een patiënt palliatief is. Dit voorkomt onnodig bezorgen van geneesmiddelen.
- Overleg binnen jouw FTO groep over een voorkeursassortiment en voor te schrijven aantallen.
- **Leef afspraken vast in een Elektronisch Voorschrift Systeem**

Verpleegkundige

Als verpleegkundige heb je een belangrijke rol bij het tegengaan van geneesmiddelenverspilling.

Verpleegkundigen zijn degenen, of ze nu werken binnen het ziekenhuis, zorginstelling of bij mensen thuis, zicht hebben op therapietrouw, effectiviteit, eventuele bijwerkingen, en het medicijnafval. Verpleegkundigen hebben hierdoor een belangrijke signalerende functie, ook als het gaat om geneesmiddelenverspilling.

Groene inzichten

Bewustwording

- Houd bij en maak inzichtelijk welke geneesmiddelen en hoeveel er (op iedere afdeling) worden weggegooid of geretourneerd.
- Gebruik deze gegevens en de signalerende rol die je als verpleegkundige hebt om ook meer bewustwording bij arts en apotheker te creëren.

Voorraadbeheer

- Maak gebruik van een gedeelde voorraad in plaats van voorraden per afdeling. Of stem met andere afdelingen af voordat je een nieuwe bestelling bij de apotheek doet.
- Maak iemand eindverantwoordelijk voor het bestellen.

Gepast voorschrijven en ter hand stellen

- Geef feedback en deel ervaringen met de voorschrijver en apotheker.

- Maak gebruik van de signaleringsfunctie van de wijkverpleegkundige.
- Maak afspraken over hoe om te gaan met intermitterend gebruik, ongebruikte voorraad en terugkerende klachten.
- Maak gebruik van de technische mogelijkheden om medicatie op pilniveau te controleren zodat op maat kan worden toegediend.
- Alleen medicatie op naam aanvragen als dit echt moet. Dan kleine hoeveelheden leveren vanwege korte opnames.

Inzamelen en monitoren

- Zorg dat restmedicatie op de juiste manier wordt geretourneerd.
- Maak inzameling van ongebruikte geneesmiddelen op de afdeling zo laagdrempelig mogelijk.

Apotheker:

- Deel niet courante geneesmiddelen via een deelplaats zoals PharmaSwap (deelmarktplaats)
- Voorkom dat men voor een te lange periode medicatie meegeeft na ontslag na OK.

NO RISK? NO GLOVE!

Handschoengebruik verminderen én infectiepreventie verbeteren

Niet-steriele handschoenen worden regelmatig onnodig of te lang gedragen. Dit draagt bij aan de verspreiding van micro-organismen. In veel situaties zijn algemene voorzorgsmaatregelen, zoals het toepassen van handhygiëne, voldoende om overdracht van micro-organismen te voorkomen. Dus pak niet gelijk die handschoenen maar bedenk voordat je aan een taak begint of 1 van de onderstaande risico's van toepassing is.

Aandachtspunten handschoenen

- Draag ze ruimte- en handeling gebonden
- Raak de omgeving niet aan
- Geen handhygiëne toepassen op handschoenen
- Handschoenen zijn **geen** vervanging voor handhygiëne
- Pas na het uittrekken van handschoenen altijd handhygiëne toe

Handschoenen draag je bij de volgende risico's

- Isolatie
- Klaarmaken van medicatie
- Contact met lichaamsvloeistoffen niet-intacte huid en/of slijmvliezen
- Na contact met lichaamsvloeistoffen niet-intacte huid en/of slijmvliezen

1 onsteriele handschoen is verantwoordelijk voor 26 gram CO₂-uitstoot.

CO₂-uitstoot van handschoenen

Draag handschoenen alleen bij bovengenoemde risico's, de verwachting is dat het verbruik zal dalen. Zo draag je direct bij aan duurzaamheid én verbetering van infectiepreventie in de zorg.

Passende zorg: Passende zorg is zorg die werkt, mogelijk dicht bij en in overleg met de cliënt, meer gericht op gezondheid dan ziekte en rekening houdend met de kosten.

Verpleeghuiszorg

Wat is het?

Een 'Beter Laten' aanbeveling is een aanbeveling die een verpleegkundige handeling afraadt of aanraadt er terughoudend mee te zijn.

Hoe doen we dit nu?

Top 5 'Beter Laten' handelingen

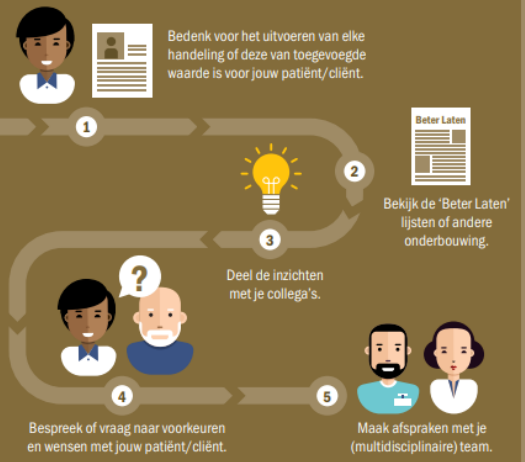
Verpleegkundigen en verzorgenden vinden dit de belangrijkste 'Beter Laten' handelingen om leed, tijd en daarmee kosten te besparen.

	GEEN urinesediment of dipstide uitvoeren voor een diagnose urineweginfectie.	Besparing: -20 min	Onnodige belasting
	Spool de blaas NOOIT om een urineweginfectie te voorkomen.	-5 min	Onnodige belasting
	Gebruik GEEN vrijheidsbeperkende maatregelen bij een delier.	-3 min	Fysieke beperking

Beter Laten

Hoe voorkom je onnodige handelingen in de verpleegkundige zorg? Verpleegkundigen en verzorgenden doen veel handelingen met weinig of geen toegevoegde waarde voor patiënten of cliënten. Het achterwege laten van deze handelingen geeft tijd die je anders kunt besteden.

Hoe pak je het aan:

Beter Laten (red X) vs **Beter Laten** (green checkmark)

Omdat de patiënt/-cliënt erom vraagt of iets te bieden.

Omdat we het altijd zo doen (cultuur).

Meer weten over passende zorg?

Zie de volledige 'Beter Laten' én 'Beter Doen' lijsten (per sector) op: [Beter Laten: stoppen met handelingen zonder aantoonbaar nut | V&VN \(venvn.nl\)](#)

1 STAP Materialen verzamelen

Bepaal welke zorgactiviteit je in kaart wil brengen. Verzamel alle materialen die je nodig hebt voor het uitvoeren van de zorgactiviteit. Scheid de verpakkingen van de producten.

2 STAP Weeg de materialen

Vul de producten en verpakkingen in de invoersheet van de tool in en geef aanvullende informatie over producttype, materiaal, herbruikbaarheid etc.

Producttype	Materiaal	Herbruikbaarheid	Gebruikt?	Alvalbak
Agp per set	1x bismansuul set	Mix van plastic en metaal	wegverpbaar	
3kg per verpakking	2x Verpakking bismansuul	metaal	wegverpbaar	

4 STAP Bekijk de resultaten en zet de volgende stap naar een circulaire zorg

Kijk in de resultaten van de tool welke kansen er zijn voor het verminderen van afval.

PROMEZA helpt zorgverleners op weg om te verduurzamen

Met deze meettool krijg je in een paar simpele stappen inzicht in het materiaalverbruik van een medische handeling.

Transitie naar: 80% plantaardig – 20% dierlijk

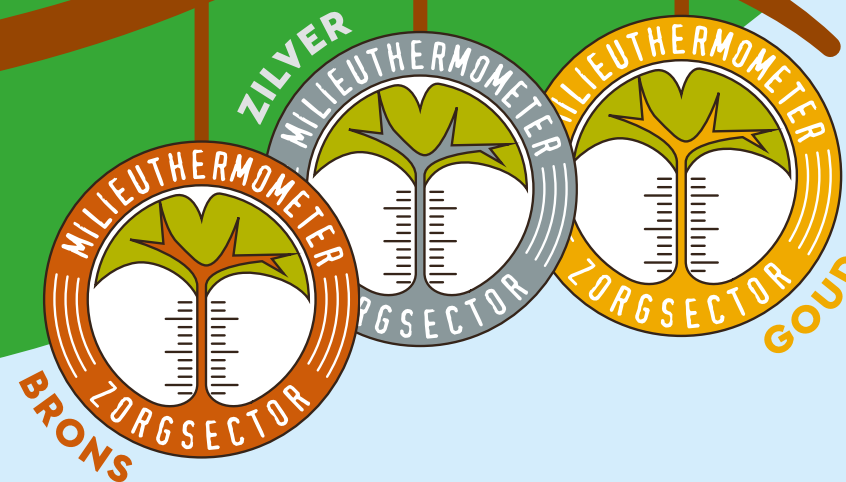
- Lekker
- Gezond (welvaartziekten)
- Minder CO₂-uitstoot
- Minder grondoppervlakte
- Minder watergebruik
- Minder dierenleed

Nederlanders:

- eten 48% meer dierlijke eiwitten (38kg) dan het Voedingscentrum (26kg) aanraadt
- eten 175% meer dierlijke eiwitten dan in de jaren 50 en 60 (16kg) (= idem EAT-lancet, internationaal wetenschappelijk rapport gezond en duurzaam)

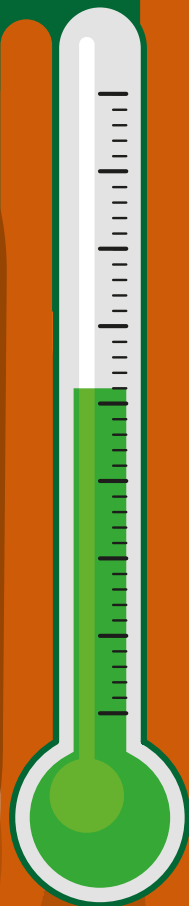
<https://www.voedingscentrum.nl/nl/gezond-eten-met-de-schijf-van-vijf/hoe-eet-je-gezond-en-duurzaam.aspx>

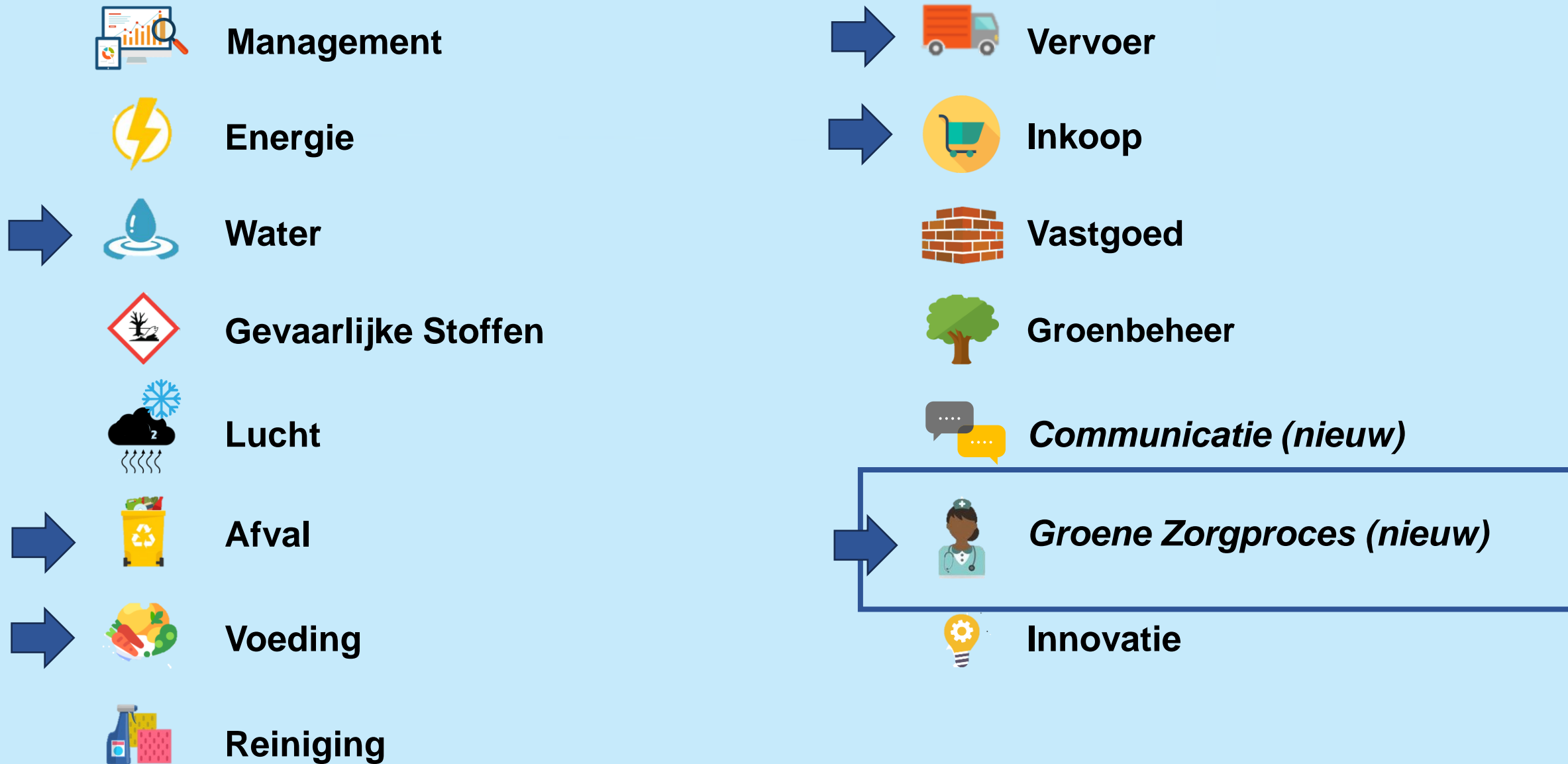
Bron: <https://eatforum.org/eat-lancet-commission/>

MILIEUTHERMOMETER ZORG

VERSIE 7

Thema 14. 1: Groene Zorgproces – Groene Verzorging en verpleging

1. Plan en evaluatie duurzame zorgafdeling
2. Minder onnodig gebruik niet-steriele handschoenen
3. Duurzame niet-steriele handschoenen
4. Minder onnodig vervangen incontinentiemateriaal
5. Wasbaar incontinentiemateriaal
6. Minder onnodig gebruik celstofmatjes / onderleggers
7. Wasbare onderleggers
8. Wasbare isolatiejas
9. Overstap van wegwerp naar herbruikbaar
10. Medicijnresten niet in afvalwater
11. Contrastvloeistoffen in afval preventie
12. Minder intraveneuze paracetamol
13. E- zorgverlening (digitale zorg)
14. Leefstijlloket
15. Meer beweging voor cliënten en patiënten
16. Natuurinclusieve zorg

Thema 14.2 Groene zorgproces – Groene Operatie kamer

17. Barometer Groene OK

18. Ventilatie OK buiten gebruik uit

19. Minder milieu-impact door anesthesie

20. Borgen wel/niet lijst SZA (Specifiek Ziekenhuis Afvalstroom)

21. Afval scheiden op de OK

Thema 14.3 Groene zorgproces – Groene woongroepen

22. Duurzaam kleinschalig wonen

Groene Zorg Alliantie

voor groene zorg en een gezonde aarde

Zorg 2025

zorg voor klimaat

Gynae Goes Green

De Groene IC
Green Labs NL
Groene GGD

Extinction Rebellion Zorgprofessionals
Coalitie Duurzame Farmacie
Werkgroep duurzaamheid NVvR & NVMBR
Groene MKA-chirurgie
De Groene Arts VG
Groen Revalidatie Netwerk

Ik werk niet in de zorg om mensen **ziek** te maken.

Mijn organisatie heeft de **Green Deal** ondertekend, dat is niet vrijblijvend.

Ik **begin** met wat ik belangrijk / interessant vind.

Waar vind ik iemand die me **op weg** helpt?

Waar vind ik **voorbeelden**?

Ik ben niet **woke** en geen **wappie**
(thuis scheid ik ook afval).

Samenwerken in een **Green Team**.
Lijkt mij leuk!

www.greendealduurzamezorg.nl
www.gddz.nl

Initiatieven
Tools
Onderzoek
Kennisbronnen
Toelichting thema

Home
Green Deal
Gezondheidsbevordering
Kennis & bewustwording
CO2-reductie
Circulair
Medicijnen
Service

Vindplaatsen initiatieven Gezondheidsbevordering

Kennisplein Gehandicapten

De zorgsector doet veel goede draag: de sector bij aan verduurzaming en vervulling van onze klimaat- en milieudoelstellingen. Hoe kunnen we daar binnen de gezondheidssector iets tegen doen? En wat kun je milieu juist te verbeteren?

Lees meer

Voedingscentrum Gezond, duurzaam en veilig eten

Werkzaamheidsgebied

Initiatievenplatform - Onderwijs

Op het Initiatievenplatform van de Groene Zorg Alliantie (GZA), zoekterm 'onderwijs' staan een groeiend aantal initiatieven op gebied van duurzaamheidsonderwijs. De GZA is trekker van het thema Kennis & bewustwording binnen de Green Deal Duurzame Zorg en daarmee aan te spreken op dit punt.

Lees meer

Verpleegkundig netwerk Opleiding en Ontwikkeling

Het borgen van duurzame zorg en planetaire gezondheid in het verpleegkundig onderwijs (MBO, HBO, WO) is één van de speerpunten van de Green Deal Duurzame Zorg.

Lees meer

Vindplaatsen initiatieven CO2-reductie

CO2-footprint UMC Utrecht

Of het nu gaat om zorg, onderzoek, onderwijs of de bedrijfsvoering: iedereen die Utrecht werkt of studeert kan bij verduurzaming. In 2023 ontving Utrecht het SDG-predicaat voor aan de duurzame ontwikkeling.

Lees meer

Zorgverzekeraars Nederland

Zorgverzekeraars en zorgkantoren brengen

Green Deal Duurzame Zorg

EcoFysio - platform voor fysiotherapeuten

EcoFysio is een platform waarop je als

Branchevereniging Duurzame Zorg (BVDZ)

Bijna alle 70 UMC's en ziekenhuizen instellingen voor ggz, ouderenzorg en verpleeghuiszorg zijn aangesloten.

Lees meer

Vindplaatsen initiatieven Circulair

Citrienfonds - Samen de zorg vergroen

Lees meer

Zorg voor Beter

Lees meer

Zorgverzekeraars Nederland

Lees meer

Vindplaatsen initiatieven Medicijnen

Citrienfonds - Samen de zorg vergroen

Om de zorg te vergroenen richt dit fonds zich op het verminderen van afval door het gebruik van wegverpartities te beperken en het terugdringen van niet-pastend geneesmiddelgebruik. In dit fonds werken tien (universitaire) ziekenhuizen samen.

Lees meer

Zorg voor Beter

Zorg voor Beter biedt praktische informatie voor de ouderenzorg - thuis en in het verpleeghuis - en zorg voor chronisch zieken. Tips, tools en praktijkverhalen helpen je de zorg te verduurzamen.

Lees meer

Zorgverzekeraars Nederland

Zorgverzekeraars en zorgkantoren brengen succesvolle verduurzamingen van zorgverlening samen in Groene Initiatieven. Volgens een geharmoniseerde beoordelingsmethode worden verduurzamingen beschreven die bewezen effectief, goed gedocumenteerd, én niet kostenverhogend zijn.

Lees meer

Interessante websites:

[Greendealduurzamezorg.nl](https://greendealduurzamezorg.nl) (of [GDDZ.nl](https://gddz.nl))

Vindplaats voor initiatieven, tools, onderzoek en kennisbronnen m.b.t. verduurzamen van de zorg, onderverdeeld naar de 5 pijlers van de Green Deal Duurzame Zorg 3.0

[Groenezorgalliantie.com](https://groenezorgalliantie.com)

Faciliteren kruisbestuiving tussen groene zorgprofessionals en verbinden deze aan ondersteunende organisaties. En werken aan systeemverandering via het aanjagen en monitoren van (politieke) lobby.

Dank voor jullie aandacht
en veel succes!

y.stil@stimular.nl

Training Duurzaamheidscoördinatoren – 2025